

ROBERTAS PUKENIS

Vytauto Didžiojo universitetas

TEOLOGŲ MISIJA ŠIANDIENINIAME GLOBALIZUOTAME PASAULYJE IR SEKULIARIZUOTOJE VISUOMENĖJE

The Mission of Today's Theologian in a Globalized World and a Secularized Society

SUMMARY

This article tries to perceive how secularization spreads in a legal state and in the European Union. The author states that when a legal state begins to violate the life issues, the state ceases to form a democratically healthy society. Secularization is a process in which a person tries to "escape" from religious influence in the society and to leave religion in "a private corner". The author proves that the supreme escape from the influence of God used to be in the philosophy of Nietzsche, when God was "killed." This philosophy was espoused by Hitler, and Europe was "liberated in the best way" from Christian influence by deaths of millions. By immense historical indicators the author proves how both atheistic ideologies of Nazism and Marxist-Leninism cooperated until the very beginning of the Second World War. In one word, secularization has no limits. Secularization can become very dangerous in certain circumstances. The rejection of belief in a society inclines towards a denial of God. The laws of European Union concerning the family, birth and religion already abuse the right of birth. The article tries to show the point of view of the Holy See in the future of the European Union and the theologian's mission in a globalized world.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje, naudojant teisinį metodą, bandoma apžvelgti, kaip plinta sekuliarizacija teisinėje valstybėje ir Europos Sąjungoje. Autorius teigia, kad teisinė valstybė, kol nepažeidžia prigimtinių dėsnių šeimos, gyvybės klausimais, tol formuoja tik demokratiškai sveiką visuomenę. Sekuliarizacija tai procesas, kai žmogus bando išsivaduoti iš religinės įtakos visuomenėje, bet palieka religiją „privačiame kamputyje“.

RAKTAŽODŽIAI: teologai, globalizuotas pasaulis, sekuliarizuota visuomenė, demokratija, religija, teisė.

KEY WORDS: theologian's, globalised world, secularized society, democracy, religion, law.

Autorius drąsiai teigia, kad pats aukščiausias išsivadavimas iš Dievo įtakos buvo Nyčės filosofijoje, nužudžius Dievą. Šį filosofą perėmė Hitleris ir buvo Europa „geriausiai išvaduota“ iš krikščioniškos įtakos milijonų žmonių mirtimi. Straipsnyje gausiais istoriniais faktais pagrindžiama, kaip abi ideologijos, atmetusios Dievą – tai Sovietinės Rusijos leninizmas-marksizmas – bendradarbiavo su nacizmu iki pat Antrojo pasaulinio karo. Sekuliarizacija tam tikromis aplinkybėmis gali tapti labai pavojinga. Tikėjimo atmetimas visuomenėje eina prie Dievo neigimo. Europos Sąjungos įstatymai šeimos, gyvybės ir religijos viešojo praktikoje kertasi su žmogaus laisvu apsisprendimu, eina prieš prigimtinę teisę. Straipsnyje atskleistas Šv. Sosto požiūris į Europos ateitį ir teologų misija globalizuotame pasaulyje.

RELIGINIŲ BENDRUOMENIŲ REGLAMENTAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOS SUTARTYSE

1949 m. buvo įsteigta Europos Taryba, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių – ginti žmogaus teises. 1993 m. ET nare tapo ir Lietuva, 1995 m. į ET įstojo Albanija, Andora, Latvija, Makedonija, Moldova, Rumunija, Ukraina, o 1996 m. ir Rusijos Federacija – iš viso 47 valstybės. Europos Tarybai priklauso Žmogaus Teisių Teismas ir Parlamentinė Asamblėja, stebinti religinės laisvės situaciją valstybėse. Parlamentinė Asamblėja priėmė tris nutarimus specifinėse srityse: dėl karinės tarnybos atlikimo, dėl sektų ar naujų religinių judėjimų plitimo ir dėl religijos ir demokratijos santykio. Parlamentinė Asamblėja išreiškė nepritarimą naujų sektų plitimui, kadangi tai dažniausiai kenkia žmonių sveikatai ar visuomenės nustatytai tvarkai, todėl patarė vyriausybėms rūpintis objektyvia informacija apie įvairias religijas, diegti auklėjamąsias priemones, kad tarptų tolerancija.

Parlamentinė Asamblėja akcentuoja religinių teisių apsaugą demokratijos stiprinimui. Pavojus demokratijai kyla ne iš religijos išpažinėjų, bet iš ekstremizmo, galinčio pasireikšti kaip sekta arba naujas religinis judėjimas. Parlamentinė Asamblėja paskelbė ir rekomendacijų dėl bažnyčių ir religinių organizacijų, kurios

gali įgyti juridinį statusą pagal nacionalinių įstatymų išpildytas sąlygas, teisių. Kartu jos gali turėti maldos namus, laisvai išpažindamos savo religiją.

1953 m. įsigaliojo Europos Žmogaus teisių konvencija, kurią pasirašė ir visos ET valstybės narės, jų tarpe ir ES valstybės. EŽTK turi gana tobulą 9 straipsnį, įtvirtinantį minties, sąžinės ir religijos laisvę, taip pat laisvę keisti savo religiją ar pažiūras ir skelbti savo religiją viešai ar privačiai, praktikuojant tikėjimą. Laisvė skelbti savo religiją ar pažiūras gali būti apribojama įstatymu, jeigu tai būtina demokratinėje visuomenėje jos apsaugos interesams, viešajai tvarkai, žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti¹. EŽTK 9 str. saugo religijos laisvę, kaip individualinę ir kolektyvinę teisę. Tarptautiniai teisės dokumentai pripažįsta ir garantuoja kolektyvinę arba bendruomeninę religijos laisvę: mokant, praktikuojant, atliekant apeigas, laikant pamaldas. Kad bažnyčių bendruomenės ir religinės bendrijos galėtų vykdyti savo veiklą, jos turi funkcionuoti dabartinėje teisinėje visuomenėje kaip teisės subjektas². Pradinėse ES sutartyse, ir ypač ES Konstitucijoje, to trūko. Taigi valstybė turi užtikrin-

ti bendruomeninę religijos laisvę, t. y. teisę gauti juridinio asmens statusą.

EŽTK 9 str. 2 pastraipoje numatyta, kad religinė laisvė gali būti apribota tam tikrais atvejais, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje jos saugumui, viešajai tvarkai, sveikatai ir moralei ar kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti³. Kiekvienu atveju turi būti įstatymo numatyta, tikslas arba pagrindas, ir visoms bendruomenėms vienodas. Valstybės institucijos privalo įrodyti tokių ribojamųjų priemonių būtinumą, kad esant tomis aplinkybėmis, demokratinėi tvarkai išsaugoti būtina apriboti suteiktas religines praktikas. Tikintiesiems nereikia įrodinėti, kad jų veiksmai, susiję su religija, nekelia pavojaus viešajai tvarkai. 14 str. draudžia bet kokias diskriminacijos formas, įtvirtindamas lygiateisiškumo principą, kuris apima ir diskriminacijos religiniu pagrindu draudimą. Šios EŽTK nuostatos įpareigoja paklusti bendro pobūdžio privalomiems reikalavimams, kurie yra neutralūs religiniu požiūriu. Taigi ET reglamentai yra žymiai artimesni Šv. Sosto strategijai.

Krikščionių lyderiai pasiekė, kad 1992 m. Maastrichto sutartyje, kuri sujungė visas tris Europos bendrijas į Europos Sąjungą, buvo akcentuota pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, pabrėžta, kad ES valstybės narės vadovautųsi Europos Tarybos EŽTK 9 str., tačiau nieko nebuvo užsiminta apie religinę diskriminaciją, nė žodžio apie religiją ir Bažnyčią. Šv. Sosto delegacijų vadovai siūlė sutartyje įteisinti bažnytinį gyvenimą, nurodant, kad ES ir valstybių vadovai Bažnyčios neišnaudotų politiniams tikslams ir neribotų jos įtakos visuomenėje.

Apaštalų Sostas pasiekė, kad 1997 m. Amsterdamo sutartyje būtų įtrauktas 11 str., „draudžiantis diskriminavimą dėl religijos, įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos“. Jau buvo paminėti žodžiai „Bažnyčia“ ir „religija“ kaip savarankiški ES teisės subjektai atskiroje Deklaracijoje dėl bažnytinių ir nereliginių organizacijų statuso, pridėtoje prie Amsterdamo sutarties. Pagaliau ši nuostata buvo įtvirtinta ES Konstitucijos I-52 str. ir pakartojama Lisabonos sutarties 2 str. 30 punkte: „1) Sąjunga gerbia ir nepažeidžia valstybių narių bažnyčių ir religinių asociacijų ar bendruomenių statuso, nustatyto pagal nacionalinę teisę. [...] 3) Pripažindama tų bažnyčių ir organizacijų savitumą ir konkretų įnašą, Sąjunga palaiko su jomis atvirą, skaidrų nuolatinį dialogą“⁴. Tada prancūzų delegacija pareikalavo, kad į antrą pastraipą būtų įrašyta: „gerbiamos filosofinės organizacijos“. Tai jau buvo stiprus prancūziškas sekularizacijos pasireiškimas.

2000 lapkričio 27 d. pasirodžiusi Tarybos direktyva 2000/78/EB, kuri nustatė vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, draudžiant diskriminaciją, buvo įtvirtinta deklaracijos 11 str.: „diskriminavimas dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos gali pakenkti EB sutarties tikslų įgyvendinimui, ypač siekti pakankamai didelio užimtumo ir socialinės apsaugos lygio, gerinti gyvenimo lygį ir gyvenimo kokybę, siekti ekonominės ir socialinės sanglaudos bei vienybės, ir laisvo asmenų judėjimo“⁵. Be abejo, diskriminacija išleistų ne tik konkretų asmenį ar jų grupę, bet ir trukdytų įgyvendinti ES sutarties tikslus,

žmogaus ekonominės ir dvasinės gėrovės augimą. Šios Direktyvos 12 str. papildomai nustato, kad nebūtų jokios netiesioginės ar paslėptos diskriminacijos: „Šiuo tikslu bet kokia tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos šioje direktyvoje aptariamose srityse turėtų būti draudžiama visoje Bendrijoje“⁶.

Šias deklaracijos nuostatas stipriai parėmė austrų, italų, portugalų, ispanų delegacijos ir Vokietijos katalikų vyskupų konferencija drauge su evangelikų Bažnyčia. Tačiau pastebėjome vieną dalyką, kuris turėtų atkreipti visuomenės dėmesį. ES įstatymuose, susitarimuose toje pačioje eilutėje rašoma „dėl religijos ar įsitikinimų“ ir tuoj pat dėl „seksualinės orientacijos“, tarsi tikėjimo dvasinius dalykus prilygintų seksualinei orientacijai. Panašiai elgdavosi Sovietų Sąjungos saugumiečiai, pavyzdžiui, tame pačiame sąraše, nurodant, ko negalima įvežti į valstybę, išvardijama: ginklų, šaudmenų; antivalstybinio pobūdžio knygų, religinės literatūros, skatinančios tautinę neapykantą, ir pornografinių leidinių. Vis dėlto religiją reikėtų įvardyti atskiroje eilutėje, o ne suplakyti su seksualinėmis orientacijomis.

2001 m. Nicoje buvo priimta Pagrindinių Teisių Chartija ne kaip teisinis aktas, bet daugiau kaip politinio pobūdžio deklaracija. Šia ES paskelbta Chartija remiasi ES teismai. Europos Pagrindinių Teisių Chartijos 10 str. 1 dalis teigia, kad „kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę keisti savo religiją ar tikėjimą, taip pat laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją

ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais, viešai ar privačiai, lankant pamaldas, mokant tikėjimo, jį praktikuojant ar atliekant apeigas“. Teisinė formuluotė aiškiai pagrindžia minties, sąžinės ir religijos laisvę, tai pat ir tikėjimo atsisakymą arba lygią teisę jį pakeisti. Toks formulavimas, ypač kai jį papildė kiti dokumentai, užtikrinantys religijos laisvę, atitinka demokratinius principus, žmogaus asmeninį apsisprendimą. Šios Chartijos 10 str. 2 dalis dėl karinės tarnybos suteikia galią spręsti nacionalinei teisei: „Teisė atsisakyti veikti dėl vidinių įsitikinimų yra pripažįstama pagal šios teisės įgyvendinimą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus“. Lietuvoje seminaristas arba jau gavęs kunigystės šventimus atleidžiamas nuo karinės tarnybos.

Chartijos 21 str. „draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.“ 21 str. 2 dalis draudžia diskriminaciją dėl pilietybės: „Sutarčių taikymo srityje, nepažeidžiant jokių konkrečių jos nuostatų, draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės“. ES pilietis yra kiekvienos valstybės narės pilietis. Jeigu jis neturi pilietybės ES valstybėje, tai automatiškai ES institucijos jam negali suteikti pilietybės, o tik ta valstybė, kurioje jis gyvena. ES teritorijoje niekas negali būti persekiojamas dėl jo įsitikinimų. Chartijos 22 str. išreiškia pagarbą tautų įvairovei: „Sąjunga gerbia kultūrų, religijų ir kalbų įvairovę“. ES Pagrindinių

Teisių Chartija neišskiria nė vienos konfesijos ar religijos, nes Nicos dokumento įžanga vienodai teigiamai įvertino kultūrinį, humanistinį ir dvasinį religinį paveldą bendrai.

Tokios teisinės formuluotės apie religiją yra demokratinės ir priimtinos Šv. Sostui, tačiau kai kurie politikai savo interpretacijose ieško būdų, kaip išstumti iš žmonių sąmonės žodį „religija“, pavyzdžiui, prancūzai ir anglai, vertime panaudoję žodį *spiritual*, jau aiškina ne religine prasme, bet kaip dvasinį paveldą.

Pagaliau Lisabonos sutartimi, kuri įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d., ES lyderiai ir Bažnyčių atstovai priartėjo prie bendros pozicijos. ES vyskupų konferencijų komisija pareiškime teigiamai atsiliepė apie Lisabonos sutarties 17 str. turinį: 1. § skelbia, kad ES gerbia tą tvarką ir tuos nacionalinius įstatymus, kurie apibrėžia Bažnyčių statusą kiekvienoje valstybėje Europos Sąjungos narėje. 2 § pabrėžia, kad ES taip pat gerbia statusą, kurį valstybių narių įstatymai suteikia kitoms pasaulėžiūrinėms organizacijoms. 3 § skelbia, jog pripažindama Bažnyčių ir pasaulėžiūrinių organizacijų svarbą ir

ypatingą indėlį, Europos Sąjunga įsipareigoja palaikyti su jomis atvira, vieša ir reguliarią dialogą⁷.

Tik šių kelių ES konstitucinių sutarčių apžvalga parodo, kad religinė laisvė sudaro ES konstitucinę tradiciją ir kartu yra ES bendrosios teisės dalis. Šios teisės yra suvokiamos kaip religijos laisvas praktikavimas, laisvė organizuoti vidaus gyvenimą, atlikti savo tarnystę, užsiimti auklėjamąja veikla, vidinė autonomija, bažnytinių pareigybių suteikimas pagal savo bendruomenės taisykles, kulto laisvė, religinės minties skleidimas komunikacijos priemonėmis, tik neprieštaraujant nacionalinės konstitucijos nuostatomis ir ES sutarčių direktyvoms. ES teisiniai aktai gerbia šalių narių nacionalinį identitetą.

ES piliečiai arba religinės bendruomenės turi teisę kreiptis į savo valstybės teismų instancijas, jeigu yra pažeistos žmogaus teisės. O jeigu nacionalinis teismų kelias nepadedą išspręsti, yra galimybė kreiptis į ES institucijas, ypač Europos Žmogaus Teisių Teismą (kuris yra įsteigtas ne ES, o ET) Strasbure, kad būtų apsaugotos piliečių teisės.

VALSTYBĖS IR BAŽNYČIOS SANTYKIŲ MODELIAI EUROPOS SAJUNGOJE

Tikintysis dažniausiai priklauso kokiai nors Bažnyčiai arba religinei bendruomenei, todėl valstybė privalo reglamentuoti tokių bendruomenių teises ir pareigas. Ši valstybės teisės sritis Italijoje ir Vokietijoje yra laikoma savarankiška valstybinės teisės dalimi, o Prancūzijoje, Belgijoje ir Didžiojoje Britanijoje nėra savarankiška. Religinė įvairovė

ir ES valstybių narių teisinis religinių bendruomenių veiklos reglamentavimas parodo, kokią didelę įtaką formuojant nacionalinį identitetą turėjo krikščionių religija. Kai kurių ES valstybių konstitucijos prasideda kreipiniu į Dievą, taip išpažindamos aukščiausios Būties – Dievo palaimos – būtinumą tautos gyvenimui. Kokia prasminga Vengrijos naujo-

ji Konstitucija: „Dieve, laimink vengrus. Mes didžiuojamės, kad mūsų karalius šv. Steponas prieš tūkstantį metų pastatė Vengrijos valstybę ant tvirto pamato ir padarė mūsų šalį krikščioniškosios Europos dalimi. Mes pripažįstame krikščionybės vaidmenį valstybingumo išsaugojime. Mes vertiname įvairias mūsų šalies religines tradicijas. Vengrija gina santuokos instituciją kaip vyro ir moters sąjungą, sudarytą laisvanorišku sprendimu, ir šeimą, kaip tautos išlikimo pagrindą. Vengrija skatina išipareigojimą turėti vaikų“⁸.

Bažnytinės teisės susidarymui įtakos turėjo istorija: ilgi bendravimo ir konfliktų metai, kryžiaus karų ir net tikinčiųjų persekiojimo laikotarpiai; kultūra, tautų psichologija, šalių tradicijos. Nors ES konstitucinės nuostatos mažai skiria dėmesio šiai teisės sričiai, bet ji yra neatsiejama ES šalių narių teisinės sistemos dalis. Bažnyčios ir valstybės santykių kontekste kiekviena ES valstybė savo nacionalinėje teisėje nustato Bažnyčių ir kitų religinių bendruomenių santykius su valstybe⁹. Šiandien ES vėrauja trys valstybės ir bažnytinių bendruomenių santykių grupės, tačiau mes išvardinsime iš viso penkias, žinomas doktrinoje. Pirmajai grupei priklauso valstybės, turinčios valstybinę religiją. Tose valstybėse vyksta religinių lyderių diktatas. Geriausias to pavyzdys yra islamiška Irano respublika, vadovaujama šiitų dvasininkų. Čia veikia Šariato įstatymai. Antrajai priskirtinos antibažnytinės, arba ateistinės, valstybės. Tokios buvo Sovietų Sąjunga, Albanija, tebėra Šiaurės Korėja, iš dalies Vietnamas ir Kinija.

1. Valstybinės Bažnyčios modelis

Jam priklauso Graikija, Jungtinė Karalystė, Suomija ir Danija, kurios konstitucijos 4 str. teigia: „Liuteronų Evangelikų Bažnyčia yra Nacionalinė Danijos Bažnyčia“. Sekuliarizacija veikia ir danų tautą. Šiuo metu centro kairės vyriausybėje iš 23 ministrų tik 16 priklauso Danijos Bažnyčiai, taip pat vadinamai Tautos bažnyčia (*Folkekirken*). O anksčiau jai priklausė visi centro dešinės kabineto nariai¹⁰. Danijoje egzistuoja ir kitos konfesijos bei religinės bendruomenės, kurias saugo konstitucijos 67 str., suteikdamas kiekvienam piliečiui religijos pasirinkimo laisvę, laisvę jungtis į įvairias bendruomenes ir tikėti į Dievą savo būdu. Tik Danijos liuteronų evangelikų Bažnyčia gauna iš valstybės finansinę paramą, kurią sudaro šios Bažnyčios narių mokestis ir valstybinės įmokos.

2. Valstybės ir bažnyčių tarpusavio bendradarbiavimo modelis

Jame Bažnyčių atskyrimas yra dalinis. Šį modelį įgyvendino Portugalija, Ispanija, Italija, Belgija, Austrija, Vokietija, Lietuva. 2000 m. Švedijoje Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės, pereinant į glaudaus bendradarbiavimo lygį. Juk sveikai bendradarbiaudama su Bažnyčia ir religinėmis bendruomenėmis valstybė sustiprina pačią visuomenę. Štai kaip susiklostė Bažnyčios situacija Belgijoje, kurioje tokius santykius nustatė „kompromisinė“ katalikų ir liberalų 1831 m. priimta konstitucija, garantuojanti religijos laisvę. Net keturi konstitucijos straipsniai apibrėžia visų vals-

tybėje esančių pagrindinių konfesijų statusą: katalikų, protestantų, judėjų, anglikonų, islamo išpažinėjų, graikų ortodoksų. Belgijos teisė teoriškai pripažįsta visų religinių konfesijų lygybę. Tačiau įvairios konfesijos gavo juridinį pripažinimą įstatymu, remiantis kiekvienos konfesijos socialiniu indėliu⁹. Belgijoje dvasininkai, dirbantys pastoracinį darbą, gauna iš valstybės atlyginimą. Vyriausybė padeda dvasininkams finansiškai remontuojant kulto pastatus. Pripažintos konfesijos turi laisvą priėjimą prie komunikacijos priemonių, skiria kapelionus į kariuomenę, įkalinimo įstaigas ir jie gauna atlyginimus iš biudžeto.

Ispanijoje, stipriai katalikiškoje valstybėje, iki 1978 m. tarp valstybės ir Bažnyčios buvo abipusės paramos sistema, kurią pakeitė keturi konstituciniai principai. a) Religijos laisvė – tai valstybės įsipareigojimas garantuoti religijos išpažinimo laisvę piliečiams ar ne, taip pat veikiančioms religinėms bendruomenėms tas pačias sąlygas. Konstitucinio teismo uždavinys, nagrinėjant iškilusius teisinius religijos srities ginčus, apsaugoti konstitucijos garantuotą religijos laisvę. b) Lygybė reiškia, kad religiniai ar neregioniniai įsitikinimai yra lygūs ir negali būti diskriminuojami dėl pasaulėžiūros įsitikinimų. Visos religinės organizacijos prieš įstatymą yra lygios. Asmenys nėra įpareigojami prisipažinti savo religinių įsitikinimų ir to negali reikalauti jokia valstybinė institucija. c) Valstybės neutralumas suprantamas kaip tai, kad nėra oficialios religijos ir kad valstybės institucijos negali vertinti bažnytinių bendruomenių doktrinos, gali tik domėtis religinės grupės socialine įtaka visuomenei arba jos veikla. d) Bendradarbiavi-

mas – tai valstybės siekimas vietoje griežto atskyrimo, kaip Prancūzijoje ir JAV, bendradarbiauti tiek su katalikų Bažnyčia, tiek su kitomis konfesijomis. Tačiau Ispanijos konstitucijos 16 str. konkrečiai paminėta bendradarbiavimą su katalikų Bažnyčia; kadangi visuomenė daugiausia yra katalikiška, tai pusiausvyrai išlaikyti politikai šia katalikiška fraze įtvirtino kultūrinę katalikybės paveldą. Svarbu pastebėti, kad Ispanijos komunistų partija iki 1978 m. pokyčių buvo antiklerikalinė, bet šiuo atveju balsavo už bendradarbiavimą su katalikų Bažnyčia.

1980 m. Religinės laisvės įstatymas išplėtojo konstitucijos bendradarbiavimo principą, įvardydamas du konkrečius bendradarbiavimo būdus. Įstatymo 8 str. įsteigia Patarėjų komisiją religijos laisvės klausimais. Patariamoji vyriausybės institucija sudaryta iš vyriausybės ir įtakingiausių religinių bendrijų atstovų bei ekspertų. Kitas bendradarbiavimo būdas, leidžiantis pagal 7 str. įtakingiausioms religinėms bendrijoms derėtis su vyriausybe dėl formalios atskiros sutarties sudarymo. Tokia išskirtinai dvišalė bendradarbiavimo sutartis su katalikų Bažnyčia buvo sudaryta 1980 m¹¹. Išvada yra labai svarbi: Ispanija iš konfesinės valstybės tapo demokratine, gerbianči visų religinių pažiūrų bendrijas ir ypatingai bendradarbiaujanti su katalikų Bažnyčia. Deja, katalikiškoje Ispanijoje pastebimas jaunimo nutolimas nuo Bažnyčios, o amžiumi vyresnieji visuomenės nariai linksta į religiją, nors jos įstatymai yra demokratiniai. Tiesa, čia dar sunku patikėti šių sociologinių tyrimų objektyvumu, bet juntama, kad jaunimas mažiau linksta į religiją¹².

Iki XX a. vidurio maždaug 98 % Švedijos gyventojų priklausė liuteronų baž-

nyčiai. Paskutiniu metu jau 84 % priklauso nacionalinei bažnyčiai. Sunku pasakyti, kiek sumažėjo dėl sekuliarizacijos ir kiek dėl emigracijos, kurioje vyrauja daugiau kitų konfesijų arba religijų atstovai. Iki 1994 m. naujagimio religinė priklausomybė dažniausiai būdavo lemiamą principo: jeigu nors vienas iš tėvų yra liuteronas, tai ir naujagimis privalėjo būti pakrikštytas liuteronų bažnyčioje. Vyriausybės pasiūlytos reformos, pradėtos 1979 m, įstrigo dėl kelių priežasčių. a) Daugelis pasauliečių pabijoję, kad Bažnyčia, būdama nepriklausoma, atmes 1959 m. reformą, kuri leidžia moterims tapti dvasininkėmis. b) Antroji, kad parapijos praras galimybę tvarkyti savo kapines. c) Trečioji, registro tvarkymas, nes civilinio registratoriaus funkcijas atlikdavo parapijos vikaras. Parlamentinė komisija pasiūlė radikaliam pakeisti tvarką, kad valstybės tarnautojai atliktų visas civilinio registravimo funkcijas. d) Ketvirtoji problema buvo grynai teisinio pobūdžio, dėl valstybės ir Bažnyčios santykio. Ši reforma siekė Bažnyčios nepriklausymo nuo valstybės, suteikiant Bažnyčiai demokratišką centrinės valdžios struktūrą ir galią įtakoti valstybės įstatymų leidybą.

Reforma buvo pradėta vykdyti 1984 m. Bažnyčios vadovybė išplėtė Generalinio sinodo delegatų skaičių nuo 96 iki 251, kad būtų atstovaujama kiekvienai parapijai bet ne per tiesioginius rinkimus. Naujasis Generalinis sinodas išrinko Centrinę tarybą, visai naują Bažnyčios sprendimus priimančią instituciją. Dėl mokesčių kiekvienas tikintysis raštu pareiškia, kad Bažnyčios nario mokeskis būtų išskaičiuojamas kartu su kitais mokesčiais.

Nuo 2001 sausio 1 d. daugelis Švedijos laisvų Bažnyčių narių gali taip pat paremti savąją išsirinktą Bažnyčių valstybės mokesčių sistemą. Švedijos Bažnyčia išsaugojo visą savo turtą. Parlamento komiteto sprendimu, parapijoms, kurioms sunku išlaikyti architektūrinius paminklus, valstybė skiria lėšų. Konstitucijos pakeitimai ir abu nauji įstatymai lėmė 1200 paragrafų pakeitimą nacionaliniuose teisės aktuose. 1994 m. Parlamentas Bažnyčios siūlymu nusprendė, kad Švedijos piliečiai nuo gimimo nebebus laikomi Švedijos Bažnyčios nariais, nes narystė Švedijoje įgyjama krikšto aktu. Tėvams prašant, vaikas laikomas Švedijos Bažnyčios nariu, tačiau sukakus 18 m. jaunuolis pasitaria su dvasininku ir pasako jam, ar jis priklauso Bažnyčiai, ar nenori, nepaisant to, ar jis buvo pakrikštytas.

Pagaliau po ilgų diskusijų parlamentas suteikė Švedijos Bažnyčiai nepriklausomą nuo centrinės ar vietinės valdžios statusą. Parapijos, labdaros organizacijos ir kitos religinės organizacijos turėjo likti juridiniais asmenimis, tačiau prarado vietinės valdžios statusą ir teisę apmokestinti parapijiečius. Naujoji Bažnyčios situacija Švedijos valstybėje buvo įtvirtinta konstituciniame akte bei specialiaime Švedijos Bažnyčios akte. Buvo sukurta nauja teisinė forma – įregistruota „denominacija“. Kitos denominacijos irgi gali taikyti tokį pat mokesčių surinkimo būdą. Tačiau kiekviena bažnyčia turi teisę nusistatyti mokesčių, pavyzdžiui, metodistų bažnyčios bei Sandoros misijos bažnyčios nariams siūlomas mokesčiai yra vienas apmokestinamųjų pajamų procentas. Šitaip surinktų pinigų 30 % skiriama centrinei bažnyčios administracijai, o 70 % vietos kongregacijai. Kitos

denominacijos gali pasirinkti kitokį paskirstymo modelį procentais. Taigi nuo 2000 m. Švedijos Bažnyčią valdo ne parlamentas, o pačios parapijos per savo išrinktus tiesioginiais rinkimais atstovus visuose valdymo institucijose, taip pat ir Generaliniame Sinode¹³.

Estijos konstitucijos 40 str. teigia, „Kiekvienas turi sąžinės, religijos ir minties laisvę. Kiekvienas gali laisvai priklausyti bažnyčioms ir religinėms bendruomenėms. Valstybinės bažnyčios nėra. Kiekvienas turi laisvę praktikuoti savo religiją vienas arba bendruomenėje su kitais, privačiai ar viešai, jei tai nekenkia viešėjai tvarkai, sveikatai ir moralei“. Ringo Ringvee, Estijos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Religijos reikalų departamento specialistas, teigia: „nereikia Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės griežtąja šio žodžio prasme. Žiūrint iš valstybės perspektyvos, yra daugybė sričių, kuriose religinės bendruomenės gali ir turi bendrauti su valstybe. Tai reiškia, kad religinės organizacijos gali gauti finansinę paramą iš valstybės veiklai, kuri skirta ir padeda visai visuomenei, o ne tik konkrečios religinės bendrijos nariams, pvz., steigti ligonines, reabilitacijos centrus“¹⁴. Estijoje nėra praktikos skirstyti religines bendruomenes į tradicines ir netradicines. Visos bendrijos, nesvarbu, kiek turi narių, įstatymui yra lygios. Estijos Bažnyčių ir kongregacijų įstatymas iškelia teiginį: „mažiau kontrolės, daugiau pasitikėjimo“. Religijos reikalų departamentas negali kištis į religinių bendruomenių veiklą, kol jos nepažeidžia įstatymo, Departamento pareiga yra spręsti konfliktus, pasitaikančius tarp religinių bendruomenių ir civilinės val-

džios institucijų. Departamentas stebi religinį gyvenimą Estijoje.

Dr. Ringolds Balomis, Latvijos respublikos religinių reikalų valdybos viršininkas, taip apibūdina religinę situaciją valstybėje. Latvija yra daugiakonfesinė šalis. Joje didžiausios denominacijos yra liuteronų, katalikų ir stačiatikių. Didžiausia sentikių bendruomenė pasaulyje yra Latvijoje, o dauguma rusakalbių gyventojų priklauso stačiatikių bažnyčiai. Iš viso Latvijoje yra apie 170 įvairių religinių grupių. Latvija formaliai priklauso valstybės ir bažnyčių bendradarbiavimo modeliui. Latvijos Konstitucijos 99 str. skelbia Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės. Trys svarbiausi atskyrimo požymiai: vyriausybės institucijos neturi teisės kontroliuoti gyventojų ryšių su religija ir registruoti gyventojų religinės priklausomybės; vyriausybė nesikiša į Bažnyčios ir religinių organizacijų vidaus gyvenimą, jei jos nepažeidžia įstatymų; Bažnyčia negali kištis į valstybės reikalus, o vyriausybė turi teisę ginti teisėtus Bažnyčios veiksmus. Latvijos viešojo administravimo praktikoje prie Teisingumo ministerijos veikia tradicinių religinių organizacijų konfesijų taryba, kuri formuojama teisingumo ministro, o nariai skiriami vyriausybės. Vyriausybė suteikia teisę registruoti santuokas tik kai kurioms religinėms bendruomenėms, kurių kunigai gali atlikti valstybės tarnautojų funkcijas. Darbdaviai negali diskriminuoti darbuotojų dėl religijos. Iškyla nesklandumų dėl religinio mokymo mokyklose, nes valstybė moka mokytojams atlyginimus. Kritikai siūlo, kad būtų įvestos ir etikos arba religijų istorijos pamokos. Teisininkai norėtų atkurti re-

liginių tokių bendruomenių teisinį reglamentavimą, koks jis buvo iki 1940 m.¹⁵.

Įvairūs valstybės bendradarbiavimo su įvairiomis religinėmis bendrijomis mastai nepažeidžia EŽTK. Ypač tada, kai bendradarbiavimo arba palaikymo skirtumai yra deramai teisiškai pagrįsti, remiasi visa istorija ir tradicijomis ir kai tuo siekiama kilnių tikslų tinkamomis priemonėmis. Kai kuriose valstybėse vyrauja kokia nors konfesinė dauguma. Gyventojų daugumos bažnyčios teisinis statusas arba Bažnyčios ir valstybės santykiai kiekvienoje šalyje pirmiausia priklauso nuo esamų socialinių, kultūrinių aplinkybių. Vadinas, specifinės privilegijos, išskirtinės teisės, kurias dauguma bažnyčių turi daugelyje Europos šalių, yra suderintos su EŽTK, ir Žmogaus Teisių Teismas tai pripažįsta.

3. Bažnyčių atskyrimas nuo valstybės

Tai griežtai nubrėžta perskyra tarp valstybės ir religijos išpažinėjų. Tokios valstybės yra Prancūzija, Olandija, JAV. Ypač sunki ir dramatiška Bažnyčios istorinė eiga buvo Prancūzijoje. 1905 m. gruodžio 9 d. buvo išleistas įstatymas, atskiriantis Bažnyčią nuo valstybės. Valstybė pripažino kulto laisvę, panaikino „pripažintas konfesijas“. Nė viena Bažnyčia negavo juridinio pirmumo statuso. Šio įstatymo principai buvo įtraukti į dabartinės Prancūzijos konstituciją: laisvas kulto atlikimas, sąžinės laisvės pripažinimas ir teisė į religinį auklėjimą pagal savo įsitikinimus. Religijos mokymo laisvė buvo pripažinta konstituciniu principu net du kartus. 1977 m. lapkričio 11 d. ir 1985 m. sausio 18 d. Prancūzijos

Konstitucinis Teismas nusprendė, kad teisė gauti savo religijos išsilavinimą yra vienas iš pagrindinių principų, įtvirtintų Respublikos įstatymais. Mokymo laisvė XIX a. buvo reguliuojama įvairiais įstatymais, kurie buvo parengti pagal to meto Bažnyčios ir valstybės politinių santykių ypatumus: priklausomai nuo įvairios privačių mokyklų finansavimo tvarkos, mokymo lygio. Šiandien apie 16 % studentų mokosi privačiose mokyklose, iš kurių 90 % yra katalikiškos, o kitos protestantiškos ir judėjiškos. Privačių konfesinių mokyklų mokslas yra integruotas į nacionalinę Prancūzijos mokymo sistemą¹⁶. Gal tokių valstybės modelį iš dalies lemia didelis procentas netikinčių gyventojų, kurie, savaime aišku, nori, kad religija neegzistuotų visuomenėje¹⁷.

Tačiau Prancūzijos vyriausybė pritarė sutarties 51 str., kuriame aptariamas Bažnyčios ir religinių organizacijų statusas. Tokio straipsnio atitikmens iki šiol nebuvo nei Prancūzijos, nei ES teisėje¹⁸. Prancūzijos konstitucinis teismas patvirtino gėjų santuokos draudimą, teigdamas, jog tai neprieštaruoja Prancūzijos konstitucijai¹⁹.

Nepriklausomai nuo to, kokia valstybėje yra santykių sistema, ES valstybių konstitucinės nuostatos dėl religijų bei tikėjimo palankios Bažnyčiai. Valstybė ir Bažnyčia abipusiškai nepriklausomai veikia ir remiasi Bažnyčios ir valstybės atskyrimo principu. Visos konfesijos ir religinės bendruomenės naudojasi tomis pačiomis teisėmis, bet yra skirtumas tarp pripažintų ir nepripažintų konfesijų, o katalikų Bažnyčia naudojasi pirmine teise ten, kur dauguma gyventojų yra katalikai.

ES teisė suformavo bendrą europietišką valstybės ir Bažnyčios bendradarbiavimo stilių. Sekuliarizacijos procesas palaiapsniui pakeitė Bažnyčios ir Valstybės santykius. Silpnėjant religijos įtakai visuomenėje, buvo apribota Bažnyčioms autonomija įvairiuose sektoriuose. Nepaisant ES valstybėse pasitaikančių skirtumų, visos jų teisinės sistemos turi daugiau panašumų. Pamažu antibažnytiniai nusistatymai prarado savo priešišumą, suteikdami religinėms bendruomenėms daugiau laisvės ir veikimo galimybių. Modernioje visuomenėje religija tapo svarbiu socialinio gyvenimo elementu. Nepaisant kartais ir griežtesnių religinių bendruo-

menių atskyrimo nuo valstybės modelių, sekuliarizacija nepajėgė užgožti religinio gyvenimo bruožų. Nors prancūziškas griežtesnio atskyrimo modelis turi daug sekuliarumo, bet yra ir teigiamų savitumų, kaip pagarba šeimos sampratai. ES visuomenėse daugiausia išivyravo pagarbus požiūris į religiją ir filosofines pakraipas, tolerancija įvairių konfesijų ir religijų atstovams, įstatymiškai lygus įvairių religinių bendruomenių traktavimas, atsižvelgiant ir į pagarbą asmeniui. (Transliuojant religinę laidą per televiziją pusę valandos negalima jos pertraukti reklama, reklamoje draudžiama įžeidinėti tikinčiųjų jausmus.)

ŠV. SOSTO POŽIŪRIS Į EUROPOS SAJUNGOS PLĖTRĄ IR SEKULIARIZACIJĄ

Įvairios Europos krikščionių Bažnyčios suvaidino svarų vaidmenį ES susikūrimui. Bažnyčia, dalyvaudama socialinėje veikloje, remdama taikos procesą, suvienydama žmones tikėjimo pasaulėžiūra, turi teisę tarti ir savo žodį apie ES ateitį. Bažnyčia nereikalauja jokios valstybės teikiamos privilegijos, tačiau Vatikano II Susirinkimas teigia, kad Bažnyčiai reikalinga laisvė ir autonomija: „Politinė bendruomenė ir Bažnyčia savo srityse yra viena nuo kitos nepriklausomos ir savarankiškos. Tačiau jos abi, nors ir skirtingu pagrindu, tarnauja tų pačių žmonių asmeniniam ir visuomeniniam pašaukimui. Šią tarnybą visų gerovei jos vykdyd tuo sėkmingiau, kuo labiau abi, atsižvelgdamos į laiko ir vietos aplinkybes, stengsis sveikai viena su kita bendradarbiauti“²⁰. Bažnyčia tvarkosi pagal savo įstatymus

dvasinėje srityje dėl žmonių gerovės. Valstybė užtikrina tvarką, ekonominį stabilumą, t. y. civilinę sanklodą, taip pat privalo bendradarbiauti su tikinčiais ir jų religinėmis bendruomenėmis, nes tai yra valstybės piliečiai. Žmogui neužtenka vien duonos, reikia ir dvasios atgavos. Bažnyčios vadovai deklaracijoje *Dignitatis Humanae* apie religijos laisvę teigia: „Todėl civilinė valdžia, kurios tikrasis tikslas yra rūpintis laikinąja visuomenės gerove, privalo pripažinti ir globoti savo piliečių religinį gyvenimą, ir jį peržengtų savo ribas, jei drįstų vadovauti religinei veiklai ar ją trukdyti“²¹. Vadinasi, būtų prieštaraujama prigimtinei teisei, jeigu visuomenėje žmogui būtų paneigiamas laisvas religijos išpažinimas, nepažeidžiantis įstatymų ir teisingai nustatytos viešosios tvarkos.

2011 sausio 10 d. Benediktas XVI įspėjo susirinkusius prie Šv. Sosto akredituotus diplomatus, kad „Yra kitas pasireiškiantis būdas religijos ir ypač krikščionybės nustūmimo, kai atmetamos iš viešojo gyvenimo šventės ir religiniai simboliai akivaizdoje tų, kurie priklauso kitoms religijoms arba išvis nebetiki. Taip darant, ne tik apribojama tikinčiųjų teisė į viešą religijos išpažinimą, bet taip pat ir naikinamos kultūrinės šaknys, kurios maitina daugelio tautų gilų tapatumą ir socialinį sąlytį“²². Laisvė išplaukia iš žmogaus vertės ir tiesos pažinimo, jos ieškujimo. „Kiekvienas turi pareigą, taigi ir teisę, ieškoti tiesos religiniuose dalykuose...“²³.

Bažnyčia, atlikdama savo dvasinę misiją, kartu prisideda ir prie Europos tautų dvasinio susivienijimo. Bažnyčia skelbia šventuosius, kurie yra daug nuveikę Europos tautų suartėjimui. Ekumeninis dialogas ir bendradarbiavimas tarp krikščionių konfesijų, ypač Europos Bažnyčių konferencija, vienijanti protestantų bažnyčias, geriausiai apima Europos tautų dvasią ir suartina žmones. Todėl Bažnyčios turi teisę prabilti ES institucijų vadovams, kad Europos tautos būtų vienijamos krikščionišku paveldu, dvasia bei jos kultūra.

Bažnyčia turi gilią 2000 metų istori-

nę, teologinę, moralinę ir psichologinę patirtį, todėl ir šiandien ji labiau suvokia tautoms kylančius pavojus. Krikščionybė ir ateityje bus labiausiai vienijantis Europą faktorius, kadangi ji vadovaujasi bendromis humanistinėmis tautų vertybėmis. Atsižvelgdami į gilią Europos istoriją ir krikščionybės kildinimą iš Senojo Testamento, privalome pastebėti, kad Europos tautų krikščioniška kultūra turi ir judėjiškos kultūros bruožų.

2003 m. birželio mėn. Jonas Paulius II paskelbė dokumentą *Ecclesia in Europa*, kuriame Europa veikia apibūdintina ne kaip geografinė erdvė, bet kaip „pirmiausia kultūrinė ir istorinė sąvoka, nusakanti tikrovę, kaip žemynas atsiradusią krikščionybės vienijančiosios jėgos dėka – krikščionybės, mokėjusios suvienyti tautas bei kultūras ir artimai susijusias su visa Europos kultūra“²⁴. Šis dokumentas – tai tiesiog himnas suvienytai Europai: „Žvelgdami į praėjusius amžius, negalime nedėkoti Viešpačiui už tai, kad krikščionybė mūsų žemynui buvo pagrindinis tautų bei kultūrų vienybės ir žmogaus bei jo teisių visapusiško skatinimo veiksnys“²⁵. Taigi demokratijos tvirtumas priklauso nuo valstybių sugebėjimo dalyvauti dialoge su religinėmis bendruomenėmis²⁶.

IŠVADOS

Europos Tarybos valstybių priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Žmogaus teisių teismas yra juridinė garantija, saugojanti ES piliečių religinę laisvę. ES valstybės narės dalyvauja ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje,

kurios įsipareigojimai privalomi ir religinės laisvės srityje. ES pirminė ir antrinė teisė gina piliečių teises ir ypač religinę laisvę. Teisinė valstybė netrukdo viešai ir bendruomeniškai išpažinti savo pasirinktą religiją (Lietuvos įstatymai atitinka prigimtinės teisės kriterijus ir yra demo-

kratiški. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje visais 600 metų istorijos laikotarpiais ėjo su tauta ir buvo ištikima Apaštalų Sostui).

Sekularizacija tai žmogaus „bėgimas nuo Dievo“, vengimas viešo religinio pasireiškimo. Sekularizacijos, kaip anti-bažnytinės reakcijos, skatinimas įstatymais ir primetant mažumos nuomonę daugumai yra demokratiškesni principų pažeidimas. Europoje sekularizacija jau buvo pasiekusi aukščiausią laipsnį, išgalėjus marksizmui-leninizmui Rusijoje ir nacizmui Vokietijoje. Teologai turėtų nuolat nagrinėti sekularizacijos priežastis ir pateikti Bažnyčios vadovams išvadas bei pasiūlymus.

Siekti mylėti Dievą ir kartu mylėti savo artimą yra visų krikščionių pareiga bet kurioje situacijoje ir visose gyvenimo aplinkybėse: „Būkite tad tobuli, kaip ir jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas“ (Mt 5, 48). Dievas nereikalauja iš mūsų neįmanomų dalykų ar didvyriškų poelgių, bet Viešpats įpareigoja kiekvieną, kad savo luomo pareigas atliktų Kristaus dvasioje. Laikantis šių nurodymų, bus galima suformuoti teisingą ES piliečių požiūrį į tikėjimą, į Bažnyčias ir jų apeigas. Šv. Sostas siekia, kad ES vyktų atviras bendradarbiavimas su kitų religijų atstovais, krikščionių vienybės siekimas ir laisvas tautų apsisprendimas.

Literatūra ir nuorodos

¹ *European convention on Human Rights. Strasbourg Cedex. 1999. Article 9: „Everyone has the right of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance“.*

² Apie kolektyvines laisvės raiškos formas ir religijos kaip subjekto pripažinimą plg. Živilė Gapšienė. *Religija Lietuvoje*. // http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/knyga_valstybe.html.

³ *European convention on Human Rights. Strasbourg Cedex. 1999. Article 9, 2: „Freedom to manifest one’s religion or beliefs be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interest of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.“*

⁴ Lisabonos sutarties straipsnis apie religiją yra įtrauktas į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinę redakciją // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:lt:PDF>.

⁵ Council Directive 2000/78/EC Tarybos direktyva 2000/78/EB of 27 November 2000. str. 11.

⁶ Ten pat.

⁷ Plg. ES vyskupai: Lisabonos sutartis atveria kelią bendradarbiavimui // www.bernardinai.lt/...es-vyskupu...lisabonos.../3632...

⁸ <http://dievogarba.wordpress.com/2012/01/03/kuo-baisi-vengrijos-konstitucija/>

⁹ Živilė Gapšienė. *Religija Lietuvoje* // http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/knyga_valstybe.html: „Iš šių nuostatų ryškėja ES apsisprendimas nesikišti į valstybių narių teisinės nuostatas santykiuose su religinėmis bendrijomis ir bendruomenėmis. Nesiekiami sukurti jokios vieningos religijos laisvės sistemos, kuri turėtų įtakos valstybių narių identiteto praradimui“.

¹⁰ Plg. *Danai tolsta nuo savo Bažnyčios*, ELTA ir Lietuvos Rytas.lt inf. 2012-01-31.

¹¹ Mintys apie Bažnyčios santykius su valstybe Ispanijoje paimtos iš CompuTense universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Javiero Martinez-Torrano paskaitos konferencijoje *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje* 2000 12 7–8 Vilniuje, Teisingumo Ministerijoje. http://www.tm.lt/rel_static/konf_medziaga/index.html. Teisingumo ministerijos svetainės religijos rubrika.

¹² *Daugiau kaip pusė Ispanijos jaunuolių šalinasi religijos*. ELTA // <http://petras.blogas.lt/daugiau-kaip-puse-ispnijos-jaunuoliu-salinasi-religijos-291.html>: „Katalikų Bažnyčia ispanai pasitiki mažiau, o iš visų institucijų, daug mažiau nei daugia-

nacionalinėmis institucijomis ar NATO, kurią aštuntadalis apklaustųjų apibūdino kaip nepaprastai turtingą. Tačiau 43 % vis dar nori tuoktis Bažnyčioje, palyginti su 22 %, kurie rinkęsi civilinę santuoką. Religija ir politika jaunimas domisi mažiausiai", – rašo dienraštis *El Pais*. – Vis dėlto dauguma tvirtina labiau pritariantys kairiajam, o ne dešiniajam politikos sparnui."

<http://lt.wikipedia.org/wiki/Ispanija>: „Nors katalikybė dabar nebeturi oficialaus statuso, ji jau ilgą laiką yra pagrindinė šalies religija. Maždaug 76 % populiacijos laiko save krikščionimis, 4 % yra kitų tikėjimų nariai ir 19 % yra nereliginiai. Pasak 2006 m. tyrimo, 54 % tikinčių ispanų į bažnyčią vaikšto retai arba niekada, 15 % apsilanko bažnyčioje kelis kartus per metus, 10 % – kelis kartus per mėnesį ir 19 % – kiekvieną sekmadienį arba kelis kartus per savaitę. Bendrai paėmus, 22 % visos Ispanijos populiacijos lankosi bažnyčioje bent kartą per mėnesį. Nors ispanų bendruomenė paskutiniiais dešimtmėčiais tapo mažiau religinga, stipriai tikintys imigrantai iš Lotynų Amerikos padėjo katalikų bažnyčiai atsigausti.“

- ¹³ Apie padėtį Švedijoje plg. *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje*. 2000 12 7–8 konferencija Vilniuje, Teisingumo Ministerijoje. http://www.tm.lt/rel_static/konf_medziaga/index.html. Teisingumo ministerijos svetainės religijos rubrika. Urban Gibson. *Bažnyčios ir Valstybės santykių transformacija Švedijoje*. (Žiūr. 2012 01 25). Pranešimas pateiktas Urbano Gibsono, kuris yra Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro Religijos ir tikėjimo laisvės ekspertų tarybos narys.
- ¹⁴ *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje*. 2000 12 7–8 konferencija Vilniuje, Teisingumo Ministerijoje. http://www.tm.lt/rel_static/konf_medziaga/index.html. Teisingumo ministerijos svetainės religijos rubrika. Ringo Ringvee. *Valstybės ir Bažnyčios santykiai Estijoje* (Žiūr. 2012 01 25).
- ¹⁵ Apie padėtį Latvijoje plg. *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje* 2000 12 7–8 konferencija Vilniuje, Teisingumo Ministerijoje. http://www.tm.lt/rel_static/konf_medziaga/index.html. Teisingumo ministerijos svetainės religijos rubrika. Ringolds Balomis. *Valstybės ir Bažnyčios santykiai Latvijoje* (Žiūr. 2012 01 25).
- ¹⁶ Apie Bažnyčios padėtį Prancūzijoje plg. Leziroli G. *Relazioni fra Chiesa cattolica e potere politico*. Torino, 1998, p. 253–254.
- ¹⁷ „Pasak 2007 m. apklausos, 51 % Prancūzijos gyventojų yra katalikai, 31 % – agnostikai arba

ateistai, 10 % – kitų religijų atstovai, 4 % – musulmonai, 3 % – protestantai, 1 % – budistai, 1 % – judėjai. Anot 2005 m. apklausos, 34 % Prancūzijos gyventojų „tiki, kad egzistuoja Dievas“, 27 % „tiki, jog yra kokias nors dvasias arba dvasinė energija“ ir 33 % „netiki jokiais dievais, dvasiomis ar dvasinėmis energijomis“. Pagal šiuos duomenis, Prancūzija yra viena iš mažiau religingų ES valstybių ir turi patį didžiausią netikinčių jokiais dievais ar energijomis žmonių procentą. Pasak kito tyrimo, atlikto 2006 m., 32 % šalies gyventojų save laiko ateistais ir dar 32 % teigia, kad jie yra „skeptiškai žiūri į Dievo egzistenciją, bet nėra ateistai“.

- ¹⁸ Apie prancūzų nusistatymą plg. LVKS informacija. *Europos vyskupai: Krikščionybė – tai Europos vienybės jėga*. 2003 11 06. //lvk.lcn.lt/naujienos/,34 (Žr. 2011 11 03.).
- ¹⁹ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-28-prancuzijos-konstitucinis-teismas-patvirtinogeju-santuoku-draudima/56995/comments>.
- ²⁰ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et Spes“ // *Vatikano II susirinkimo nutarimai*. – Vilnius: Aidai, 2001, Nr. 76.
- ²¹ Ten pat. Religinės Laisvės Deklaracija (*Dignitatis Humanae*). Nr. I. 3.
- ²² Benedetto XVI. *Politika e libertà religiosa* (Discorso del 10 gennaio 2011). www.vatican.va/...xvi/.../2011/.../hf... - : Un'altra manifestazione dell'emarginazione della religione e, in particolare, del cristianesimo, consiste nel bandire dalla vita pubblica feste e simboli religiosi, in nome del rispetto nei confronti di quanti appartengono ad altre religioni o di coloro che non credono. Agente così, non soltanto il diritto dei credenti all'espressione pubblica della loro fede, ma si tagliano anche radini culturali che alimentano l'identità profonda e la coesione sociale di numerose nazioni“.
- ²³ Ten pat.
- ²⁴ Jonas Paulius II. *Posinodinis apaštalinis paraginitas. Ecclesia in Europa*. Nr. 108. http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_parginimai/ecclesia-in-europa.html
- ²⁵ Ten pat.
- ²⁶ Ten pat. Nr. 114: „Vykdamos savo užduotis, įvairios valstybinės ir europinės institucijos turėtų būti išsąmoninusios, jog jų teisinės sistemos visiškai gerbs demokratiją tik tada, kai numatys sveiko bendradarbiavimo su Bažnyčiomis ir religinėmis organizacijomis formas.“